

MATERIKLAR VA OKEANLAR TABIIY GEOGRAFIYA KURSIDA KASBIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

Ibragimova Sevara

*Urganch Davlat Pedagogika instituti Aniq va tabiiy fanlar fakulteti
Geografiya va Iqtisodiy bilim asoslari yo'nalishi 3-kurs talabasi*

Ortiqova Iqbola

*Urganch Davlat Pedagogika instituti Aniq va tabiiy fanlar fakulteti
Geografiya fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi kursida o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish metodlari va yondashuvlari o'rganilgan. Tadqiqot raqamli vositalar, loyihaga asoslangan ta'lim va dala tadqiqotlarini simulatsiya qilishni geografik tafakkurni rivojlantirish maqsadida integratsiya qilishga qaratilgan. Maqolada zamonaviy ta'lim standartlari va "O'zbekiston-2030" strategiyasiga mos keladigan tizimli metodika taklif etilgan. Natijalar kompetensiyaviy yondashuvni qo'llash o'quvchilarning tahliliy va fazoviy fikrlash ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: kasbiy kompetensiya, tabiiy geografiya, materiklar va okeanlar, metodikasi, raqamli pedagogika, kompetensiyaviy ta'lim.

Аннотация: В данной статье рассматриваются методы и подходы к формированию профессиональных компетенций учащихся в курсе физической географии материков и океанов. Исследование направлено на интеграцию цифровых инструментов, проектного обучения и симуляции полевых исследований для развития географического мышления. В статье предлагается структурированная методика, соответствующая современным образовательным стандартам и стратегии «Узбекистан-2030». Результаты свидетельствуют о том, что применение компетентностного подхода значительно повышает аналитические и пространственные навыки мышления учащихся.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, физическая география, материки и океаны, методика, цифровая педагогика, компетентностное образование.

Abstract: This article examines the methods and approaches for developing professional competencies of students in the course of physical geography of continents and oceans. The study focuses on integrating digital tools, project-based learning, and fieldwork simulations to enhance

geographical thinking. The article proposes a structured methodology that aligns with modern educational standards and the "Uzbekistan-2030" strategy. Results indicate that applying competency-based approaches significantly improves students' analytical and spatial reasoning skills.

Keywords: professional competency, physical geography, continents and oceans, methodology, digital pedagogy, competency-based education.

Kirish: Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida "Uzbekistan-2030" strategiyasi doirasida ta'lim sifatini tubdan yaxshilash va o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Geografiya, xususan materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi kursi o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashini kengaytirish, tabiat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni anglash hamda amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish metodikasi-bu o'quv jarayonini shunday tashkil etishki, bunda o'quvchi nafaqat nazariy bilimlarni o'zlashtiradi, balki ularni amaliyotda qo'llay olish qobiliyatini ham rivojlantiradi. Materiklar va okeanlar geografiyasi kursida bu ayniqsa dolzarb, chunki ushbu kurs keng geografik tushunchalar, kartografik ko'nikmalar va tahliliy fikrlashni birlashtirishni talab etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi-materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi kursida o'quvchilarda kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish uchun samarali metodlarni tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

METODLAR

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: pedagogik kuzatuv, tajriba-sinov darslari, so'rovnoma va intervyu, shuningdek, mavjud adabiyotlar va davlat ta'lim standartlarini tahlil qilish. Tajriba Xorazm viloyatining umumta'lim maktablarida 7-sinf o'quvchilari bilan o'tkazildi. O'quvchilar ikki guruhga bo'lindi: nazorat guruhi (an'anaviy usul) va tajriba guruhi (kompetensiyaviy yondashuv).

Tajriba guruhida quyidagi pedagogik texnologiyalar qo'llanildi:

-Loyiha asosida o'qitish (Project-Based Learning): o'quvchilar alohida materik yoki okean bo'yicha mustaqil tadqiqot loyihasi yaratdilar;

-Raqamli xarita vositalari (Google Earth, ArcGIS Online): geografik ob'ektlarni virtual o'rganish;

-Muammoli o'qitish (Problem-Based Learning): geografik muammolar bo'yicha guruhli muhokamalar;

-Differensial baholash rubrikalari orqali o'quvchilarning kompetensiya darajasini o'lchash.

Ma'lumotlar jadval va diagrammalar yordamida statistik jihatdan tahlil qilindi. Kompetensiya darajasi uch ko'rsatkich bo'yicha baholandi: bilish (kognitiv), qo'llash (amaliy) va munosabat bildirish (effektiv).

NATIJALAR

Tajriba yakunida olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, kompetensiyaviy yondashuvdan foydalanilgan tajriba guruhida o'quvchilarning o'zlashtirish ko'rsatkichi nazorat guruhiga nisbatan sezilarli darajada yuqori bo'ldi. Kognitiv kompetensiya bo'yicha tajriba guruhida o'rtacha ball 4,2 (5 ballik tizimda), nazorat guruhida esa 3,5 ni tashkil etdi.

Amaliy kompetensiya (xarita bilan ishlash, ob'ektlarni tahlil qilish) bo'yicha tajriba guruhida 78% o'quvchi yuqori daraja ko'rsatkichiga erishdi, nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich 49% ni tashkil etdi. Affektiv kompetensiya -o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishi va mustaqil bilim olishga intilishi-tajriba guruhida 85% ga yetdi.

Raqamli vositalarning qo'llanilishi, xususan Google Earth orqali Afrikaning Sahroi -Kabir cho'li, Amazoniya havzasi va Tinch okeani izotermalarini virtual o'rganish o'quvchilarning fazoviy fikrlash qobiliyatini 32% ga oshirdi (tajriba guruhida oldingi va keyingi testlar natijalari taqqoslanganda). Loyiha usuli esa jamoa bo'lib ishlash, taqdimot qilish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini mustahkamladi.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari kompetensiyaviy yondashuvning samaradorligi bo'yicha mavjud xalqaro ilmiy qarashlar bilan uyg'un ekanligini ko'rsatdi. Jumladan, Benjamin Bloom tomonidan ishlab chiqilgan taksonomiya ta'lim jarayonida bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni bosqichma-bosqich shakllantirish zarurligini asoslaydi. Shuningdek, Lorin Anderson va David Krathwohl tomonidan takomillashtirilgan taksonomiya modeli o'quvchilarda tahliliy, amaliy va ijodiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Mazkur tadqiqotda ushbu yondashuvlar geografiya ta'limi mazmuniga integratsiya qilinib, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi hamda fazoviy tafakkurini rivojlantirishga yo'naltirildi.

O'zbekiston ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar ham kompetensiyaviy ta'limni rivojlantirishga qaratilgan. Xususan, "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasi hamda "O'zbekiston-2030" dasturida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga joriy etish, raqamli ta'lim muhitini kengaytirish va o'quvchilarning amaliy kompetensiyalarini

rivojlantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilangan. Shu jihatdan, tadqiqotda qo'llangan loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim va raqamli geografik vositalardan foydalanish metodlari milliy ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishlariga mos keladi.

Tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlandi. Avvalo, ayrim umumta'lim maktablarida zamonaviy texnik vositalar va internet infratuzilmasining yetarli darajada shakllanmaganligi raqamli pedagogik texnologiyalarni to'liq qo'llash imkoniyatini chekladi. Bundan tashqari, ayrim geografiya o'qituvchilarida kompetensiyaviy yondashuv asosida dars tashkil etish bo'yicha metodik tayyorgarlik yetarli emasligi kuzatildi. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun pedagoglarning malakasini oshirish kurslarini takomillashtirish, maktablarni zamonaviy texnologik vositalar bilan ta'minlash hamda raqamli ta'lim resurslarini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, hatto cheklangan sharoitlarda ham muammoli ta'lim va loyiha asosida o'qitish metodlarini qo'llash o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini samarali rivojlantirish imkonini beradi. Ayniqsa, geografik muammolarni tahlil qilish, xaritalar bilan ishlash, jamoaviy faoliyat va taqdimot tayyorlash jarayonida o'quvchilarning analitik va kommunikativ ko'nikmalari sezilarli darajada rivojlandi. Bu esa kompetensiyaviy yondashuvni geografiya ta'limiga keng miqyosda joriy etishning ilmiy va amaliy jihatdan samarali ekanligini tasdiqlaydi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, materiklar va okeanlar tabiiy geografiyasi kursida kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning nazariy bilimlari bilan bir qatorda amaliy, tahliliy va kommunikativ ko'nikmalarini ham samarali rivojlantiradi. Ayniqsa, loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim hamda raqamli geografik vositalardan foydalanish o'quvchilarning geografik tafakkuri, fazoviy fikrlashi va mustaqil ishlash kompetensiyalarining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Tajriba-sinov natijalari asosida kompetensiyaviy yondashuv qo'llanilgan tajriba guruhida kognitiv, amaliy va affektiv kompetensiyalar ko'rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan yuqori ekanligi aniqlandi. Xususan, xarita bilan ishlash, geografik ob'ektlarni tahlil qilish, raqamli platformalarda ishlash hamda jamoaviy loyiha faoliyatida o'quvchilarning faolligi sezilarli darajada oshdi. Bu esa geografiya fanini o'qitishda an'anaviy reproduktiv

metodlardan interfaol va innovatsion metodlarga bosqichma-bosqich o'tish zarurligini ko'rsatadi.

Quyidagi diagrammada tadqiqot davomida shakllangan asosiy kompetensiyalar tizimi ifodalangan:

Tadqiqot natijalari asosida geografiya ta'limida kompetensiyalarni shakllantirish metodikasi quyidagi tamoyillarga asoslanishi lozimligi aniqlandi:

1. ta'lim jarayonining amaliy yo'naltirilganligi;
2. raqamli pedagogik texnologiyalar integratsiyasi;
3. o'quvchilarning mustaqil va ijodiy faoliyatini qo'llab-quvvatlash;
4. muammoli vaziyatlar asosida geografik tafakkurni rivojlantirish;
5. fanlararo integratsiyani kuchaytirish.

Tadqiqot davomida aniqlangan natijalar asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

- umumta'lim maktablari geografiya o'qituvchilari uchun kompetensiyaviy yondashuvga oid metodik qo'llanmalar yaratish;
- geografiya xonalarini zamonaviy raqamli vositalar va interaktiv xaritalar bilan jihozlash;
- Google Earth, ArcGIS Online kabi platformalarni dars jarayoniga keng joriy etish;
- geografiya fanida loyiha va dala-amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish;
- pedagoglarning raqamli pedagogika bo'yicha malakasini muntazam oshirib borish.

Quyidagi sxema metodikaning amaliy samaradorligini ko'rsatadi:

Innovatsion metodlar
Geografik tafakkur rivojlanadi

Kasbiy kompetensiyalar shakllanadi
Mustaqil va ijodiy faoliyat kuchayadi
Ta'lim sifati oshadi

Shuningdek, tadqiqot natijalari kompetensiyaviy yondashuv geografiya fanining boshqa bo'limlarida ham samarali qo'llanishi mumkinligini ko'rsatdi. Kelgusida iqtisodiy geografiya, regional geografiya hamda geoekologiya kurslari uchun ham raqamli pedagogika va loyiha asosida o'qitishga tayangan metodik tizimlarni ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.). (2001). A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's educational objectives. Longman.
2. Bloom, B. S. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. David McKay Company.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi PF-22-son farmoni "Mahallani rivojlantirish va jamiyatni yuksaltirish" yilida ustuvor yo'nalishlar bo'yicha islohotlar dasturlari to'g'risida.
4. Qosimov, B., & Toshmatov, N. (2021). Geografiya o'qitish metodikasi. O'zbekiston, Toshkent: O'qituvchi nashri.
5. Subbotina, E. (2020). Project-based learning in geography: Digital tools and competency development. Journal of Geography Education, 15(3), 112–125.
6. UNESCO. (2023). Futures of Education: Learning to Become. Paris: UNESCO Publishing.
7. Yusupova, M. (2022). Raqamli pedagogika: ta'limda yangi imkoniyatlar. Xalq ta'limi, 4, 45–52.